

Eigenaar mogen zijn

“Wie heb ik aan de lijn? Iemand van de gemeente? Ja, zo’n kaartje heb ik inderdaad ingevuld. Ik dacht daar hoor ik niets meer van. Wat leuk!” Zomaar een reactie van een bewoner die mee heeft gedaan aan een actie waarbij inwoners van Den Haag ideeën konden leveren ter verbetering van hun wijk. “Maar als bewoners beslissen, dan kunnen wij toch wel ons fiat uitspreken?”, vraagt een bezorgde ambtenaar zich af. “Anders gebeuren er straks allemaal rare dingen. Een bordeel bijvoorbeeld, dat willen we toch niet?”

Pentascopie en Van Vieren startten in 2009 het project Bewonersparticipatie in Den Haag Zuid-West. Met veel succes. Het geheim: eigenaarschap en het vinden van sleutelfiguren. In dit artikel doen wij verslag van ons avontuur en bieden wij een beproefde visie om sociale participatie van bewoners te vergroten.

Waarom bewonersparticipatie?

Het ministerie van VROM (WWI) heeft 40 woonwijken in Nederland tot ‘krachtwijk’ benoemd. In deze wijken is er sprake van complexe problematiek. Hoge werkloosheidscijfers, veel schooluitval, overlast van jongeren, multiprobleemgevallen, veiligheidsvraagstukken, veel psychosomatische klachten et cetera. De praktijk van twintig jaar stadsvernieuwing heeft laten zien dat alleen verbetering van de fysieke omgeving onvoldoende is om buurten en wijken vooruit te helpen. Het gaat erom ook bewoners te betrekken in het verbeteren en onderhouden van de leefomgeving.

Bewoners weten goed wat er leeft en wat helpt om hun leefomgeving te verbeteren. Bewoners willen en kunnen daarbij zelf een actieve rol vervullen. En je wilt alleen iets doen als je er zelf in gelooft. Daarom wordt in de wijknaam een grote mate van betrokkenheid van bewoners in de wijk nagestreefd. De mate van participatie van bewoners is een goede graadmeter voor de dynamiek van de wijk: gaat het beter of slechter met een gebied? Bovendien is inzet van de bewoners voor hun eigen omgeving van levensbelang voor het leefbaar houden van de wijk.

Er zijn drie redenen om participatie van bewoners te bevorderen. Ten eerste wordt de kwaliteit van de plannen vergroot, aangezien de bewoners beter op de hoogte zijn dan de ambtenaren wat er gaande en nodig is in hun wijk. Ten tweede wordt het draagvlak van het beleid vergroot. Ten derde zal als een bewoner zich meer inzet in de wijk zijn of haar betrokkenheid met de omgeving toenemen (Kei Kenniscentrum stedelijke vernieuwing, 2008).

Den Haag Zuid West

Bewonersparticipatie is mooi, maar leverde in Den Haag niet altijd iets op. Natuurlijk vroeg de gemeente bewoners input te leveren tijdens bewonersavonden, of kwamen bewoners spontaan met ideeën. Maar de bal lag altijd bij de gemeente. Wij wilden het anders aanpakken. In 2009 kwamen wij terecht in het krachtwijkenteam Zuid West. Onze opdracht was om in vier deelwijken (Moerwijk, Morgenstond, Bouwlust en Vrederust) bewonersparticipatie van de grond te krijgen. Onbekend met het pluche en jarenlange ervaring bij een gemeente kwamen we terecht in het stadsdeelkantoor in Zuid West, aan de Genemuidenstraat. Gevleugelde termen als regentesk en ‘Het IJspaleis’ waren ons niet bekend. We maakten kennis met het krachtwijkenteam. Dit team had de opdracht om bewonersparticipatie van de grond te krijgen, naast een grote hoeveelheid andere projecten op allerlei terreinen. Er was nog niet of nauwelijks iets mee gedaan en ze dachten dat het wel een mooi klusje was om mee te beginnen. Daarmee kregen we van hen ook de ruimte om een nieuwe werkwijze voor te stellen. Zogezegd begonnen we.

Het was ons direct duidelijk dat we het anders gingen doen dan gebruikelijk. We wilden dat bewoners niet alleen zelf ideeën aandroegen ter verbetering van hun wijk, maar ook dat zij zelf mochten beslissen welke ideeën uitgevoerd werden. Vervolgens wilden we niet dat de gemeente deze gekozen ideeën ging uitvoeren, maar de bewoners zelf, samen en met ondersteuning van de gemeente. De eerste knuppel was daarmee in het hoenderhok gegooid.

In essentie wilde we bewoners uitdagen om:

- zelf met **voorstellen** voor verbetering van hun straat, blok of wijk te komen;
- zelf gezamenlijk te **beslissen** welke voorstellen daadwerkelijk bijdragen aan verbetering van hun buurt en dus uitgevoerd moeten worden;
- zelf de gekozen voorstellen te gaan **uitvoeren**.

Op basis van deze uitgangspunten is in het voorjaar van 2009 ons project Bewonersparticipatie 'Ruimte voor uw idee' gestart. Het project bestond uit de volgende fasen:

1. **Wervingsfase:** in deze fase konden bewoners een idee aanleveren middels een inschrijfformulier. Dit formulier kende slechts een paar eenvoudige vragen zoals "hoeveel kost uw idee?". De opzet was om deelname zo laagdrempelig mogelijk te maken. Verder werd deelname gestimuleerd met allerlei vormen van campagne. Er zijn advertenties geplaatst en posters opgehangen in de wijk, maar de basisstrategie was het benaderen van sleutelfiguren. Aan hen werd het concept persoonlijk uitgelegd. Zij kregen een stapel inschrijfformulieren mee om zelf uit te delen of wij kwamen langs op bijeenkomsten die zij organiseerden. Over het vinden van sleutelfiguren straks meer. Daarnaast werd zoveel mogelijk contact gezocht met de 'idee-indiener' om het idee te bespreken en eventueel te verrijken om het haalbaar te maken. Dit persoonlijk contact (telefonisch of op bezoek thuis) werd erg gewaardeerd. Als wij op bezoek kwamen stonden de koffie en koekjes klaar en werd soms de hele familie opgetrommeld. Alleen dit al was voor ons een hele belevenis. Het resultaat van deze fase waren 170 ingezonden ideeën. Op voorhand hadden meerdere ambtenaren, maar ook corporatiemedewerkers, aangegeven dat we blij mochten zijn als we er "enkele tientallen" hadden (op een wijk van 60.000 inwoners).

Toetsing ingeleverde ideeën: nadat de inschrijvingsperiode gesloten was werden alle ingezonden ideeën bekeken op haalbaarheid. Om het project laagdrempelig te houden, hadden we weinig regels opgesteld waaraan de ideeën moesten voldoen. Hierdoor moesten we de haalbaarheid van de ingediende ideeën nog wel verder onderzoeken. Veel inschrijfformulieren waren niet volledig ingevuld. Of er stond bijvoorbeeld op 'de gemeente moet zorgen voor een nieuwe tramlijn'. Bovendien was er hierdoor ook een groot grijs gebied over wat 'participatie' is ontstaan. Uiteindelijk hielden we 62 ideeën over die voldeden aan de spelregels. Hierop konden de bewoners tijdens de door ons georganiseerde 'stemavond' stemmen.

2. **Campagneperiode:** tot de stemavond kregen de 62 bewoners de tijd en materiaal om campagne voor hun idee te voeren. Aangezien de ideeën met de meeste stemmen uitgevoerd werden, was het zaak voor de 'idee-indieners' om mensen te enthousiasmeren om te stemmen op hun idee. Ook hier moest eigenaarschap geprikkeld worden. Dit deden we door de 'idee-indieners' te faciliteren in de vorm van een 'ik-doe-mee pakket'. Hierin zaten flyers en posters om reclame te maken voor de stemavond.
3. **Stemavond:** op de stemavond konden de 'idee-indieners' hun idee presenteren vanachter een marktkraam aan medebewoners. Er was van tevoren een budget vastgesteld per idee. De ideeën met de meeste stemmen zouden worden uitgevoerd totdat het beschikbare geld op was. Ook hier gaven professionals in de wijk aan dat we blij mochten zijn als er enkele tientallen mensen zouden komen opdagen. Er kwamen er 500. Het was chaos en het was feest in de buurt. De ideeën werden fanatiek verdedigd.

Iedereen maakte op zijn manier promotie voor zijn of haar idee. Er waren flyers, t-shirts, beamerpresentaties, bouwtekeningen, handtekeningenacties, maquettes et cetera. Uiteraard werd er geklaagd over fraude en achterklap, voor ons een teken dat het ergens over ging. Uiteindelijk werden er 27 winnaars door de wethouder in het zonnetje zijn gezet.

4. **Uitvoering:** Direct (binnen een week) na de stemavond is er met alle winnaars contact opgenomen om de uitvoering te starten. Zij kregen hierbij hulp van ons, bijvoorbeeld bij het schrijven van een plan van aanpak maar de bewoners hebben hun idee uiteindelijk zelf uitgevoerd. Inmiddels zijn de eerste champagneglazen geklonken. Sommige projecten zijn niet doorgedaan omdat de indiener toch niet zelf de uitvoering op zich kon of wilde nemen, andere zijn wat duurder uitgevallen dan in eerste instantie gedacht.

Inmiddels is ook een tweede ronde gestart: 'Er is ruimte voor uw idee 2010'. Dit jaar zijn er nog meer ideeën ingeleverd dan vorig jaar en op de stemavond kwamen maar liefst 1000 man! Het lijkt er op dat er een sneeuwbaaleffect is ontstaan. We zagen winnaars die weer bekenden waren van de winnaars van vorig jaar. Het verhaal vertelt zich zelf voort. Maar ook lijken de bewoners weer wat vertrouwen in hun gemeente te hebben gekregen. Uitgevoerde projecten van vorig jaar zijn het bewijs voor de bewoner dat er écht naar je geluisterd wordt. En als je wat wilt voor je wijk en hier ook wat voor wil doen, dan kan het écht!

Sleutels tot succes

De gemeente, bewoners en andere betrokken organisaties waren achteraf erg tevreden over het project. Zij spraken over een succes. Terugkijkend zijn twee zaken cruciaal voor dit succes:

1. Eigenaarschap
2. Het vinden van sleutelfiguren

Eigenaarschap

Door het voorstellen, beslissen en uitvoeren bij de bewoners te laten beschouwden zij het als hún idee.

Hierdoor ontstond eigenaarschap en gingen bewoners werk maken van hun eigen idee. Ze gingen hier zelfs campagne voor maken. Zodanig dat er 1000 man kwam stemmen. Daar zorgden bewoners zelf voor, niet wij. Wij hadden geen bewoner uitgenodigd!

En dat is volgens ons het voordeel van wat in de literatuur ook wel 'sociale participatie' wordt genoemd. Sociale participatie houdt in dat bewoners zelf aan de slag gaan en hun leefomgeving verbeteren. De overheid kan hierbij een faciliterende functie hebben, maar draagt de plannen niet zelf aan. Bewoners denken en doen het zelf, met en voor elkaar. Zij zijn eigenaar van hun omgeving en mogen dat zijn.

Dit in tegenstelling tot politieke participatie, waarbij bewoners inspraakrecht krijgen, wat net zo goed nodig is. Dan kunnen zij reageren op plannen van de overheid en soms meebeslissen. De plannen zijn hierbij altijd geïnitieerd door de overheid. Hiermee kun je draagvlak voor plannen creëren, maar in feite is de gemeente hier eigenaar van plannen ter verbetering van de wijk. Het voordeel bij sociale participatie is dat bewoners harder gaan lopen voor hun eigen project, simpelweg omdat ze zelf eigenaar zijn. Daarom kwamen er 1000 mensen op de stemavond af.

Maar waar zat dat eigenaarschap in? Volgens ons zat dit in alle facetten van dit project. We hebben de gedachte van empowerment, zelf invloed uit kunnen oefenen, geprobeerd zoveel mogelijk tot in details door te voeren. Dit soort details waren onder andere:

- zelf ideeën mogen en kunnen (door de laagdrempeligheid) aanleveren
- invloed hebben op de uitslag door campagne te voeren
- een gesprek over jouw idee op gelijkwaardig niveau en met respect voor elkaar
- presenteren van je eigen idee op de stemavond
- prijsuitreiking door wethouder (creëren van trots)
- zelf je idee kunnen uitvoeren (hierdoor blijf jij eigenaar en wordt het zoals jij het wilt)

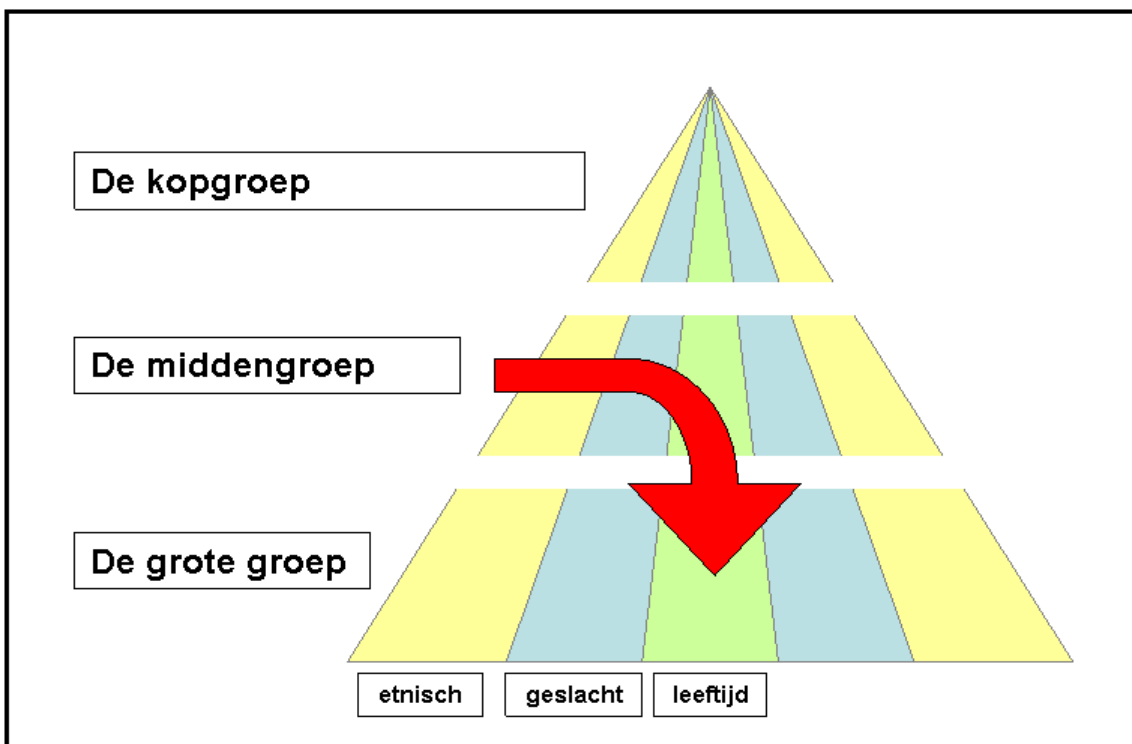
Wij denken dat, naast alle fysieke plannen, een toename van sociale participatie van de bewoner van groot belang is in het verbeteren van de wijk. De bewoners hebben en voelen dan een belangrijke rol om hun eigen straat, buurt of wijk schoon, veilig, mooi en gezellig te houden.

Vinden van sleutelfiguren

Als je kijkt naar de winnende projecten dan valt al snel op dat deze 'idee-indieners' veel andere mensen kennen. Zij zijn sleutelfiguren die representatief zijn voor een (bepaalde) groep. Soms waren dit mensen die we al kenden en bewust benaderd hadden, maar veelal waren het nieuwe sleutelfiguren die nu zichtbaar werden voor de gemeente. Een sleutelfiguur zijn hangt niet vast aan rangen en standen, etniciteit of geslacht. Het kan de buurtmoeder zijn, de voorzitter van de moskee of het 'rotjochie' van toen. Het benaderen van sleutelfiguren zorgde voor een hoge opkomst van stemmende bewoners. Zelf hadden we immers geen campagne gevoerd voor deze stemavond.

Opmerkelijk was het daarentegen om te concluderen dat de representanten van 'officiële' bewonersorganisaties niet of weinig projecten wonnen. Kortom, ze leken niet representatief te zijn. Dat verraste ons niet. De bewonersorganisatie zijn in de loop van de jaren sterk geïnstitutionaliseerd en vergrijsd. Het zijn enthousiaste bewoners, die vaak al jarenlang in de wijk wonen, maar die nauwelijks contact kunnen krijgen met de nieuwe generatie. Om echt in contact te komen met inwoners van de wijk is het van belang om nieuwe doelgroepen te mobiliseren. Maar hoe doe je dat?

Wij zijn uitgegaan van onderstaand model. Daarin worden drie doelgroepen benoemd van bewonersparticipatie. In de bovenste punt een kleine groep die veel participeert. Vaak zijn dat de mensen die bewonersorganisaties draaiend houden. Onderaan een grote groep die weinig participeert. De middengroep bestaat uit mensen die zich bewegen in netwerken, maatschappelijk betrokken zijn en belang hebben bij het verbeteren van de wijk. Het zijn 'de enthousiastelingen', 'de inspirators' en 'voorbeeldfiguren'. De verticale lijnen staan voor de verschillende netwerken in de wijk (onder meer vrouwen-, jongeren, ondernemers-, ouderen-, huurdersorganisaties en sportverenigingen).

De te onderscheiden doelgroepen:

- De kopgroep (meestal de bewonersorganisaties)
- Middengroep (sleutelpersonen uit de wijk, in voorbeeldrollen, representanten van netwerken)
- De grote groep (moeilijk bereikbaar, maar staan soms wel in contact met sleutelpersonen uit middelste laag)

Voor het mobiliseren van bewoners en het komen tot (meer) sociale participatie denken wij dat je bewoners alleen maar écht kan bereiken via de middengroep, de zogenaamde sleutelfiguren. Denk hierbij aan een actieve bewoner in een buurthuis die iedereen kent die er langskomt, een voorzitter van een zelforganisatie of een imam. Dat doe je door deze in de buurt te vinden, te enthousiasmeren en te inspireren; door bij ze langs te gaan (thuis of in het buurthuis) en een openhartig gesprek met ze aan te gaan. Over wat goed gaat in de buurt, wat beter kan en hoe dat zou kunnen. Zo zoek en maak je een persoonlijke verbinding met bewoners. Daarmee bereik je een groep bewoners met een diversiteit die veel groter is dan via de gebruikelijke kanalen (bewonersorganisaties). En deze 'sleutelfiguren' betrekken en enthousiasmeren vervolgens hun achterban.

Dit model is het uitgangspunt geweest voor de uitvoering van ons project. Hiermee hebben we twee vliegen in een klap geslagen: allereerst is de sociale participatie van een diverse groep bewoners vergroot, Ten tweede is er een groot draagvlak voor de uitgevoerde ideeën tot stand gebracht.

Aanbevelingen

De uitvoering van de winnende ideeën heeft een belangrijk obstakel zichtbaar gemaakt. Het blijkt van groot belang om woningcorporaties en overige afdelingen- en diensten van de gemeente in een vroeg stadium te betrekken. Deze afdelingen en organisaties moeten vanaf het begin aanhaken. Zij kunnen het beste inschatten of een idee haalbaar is of niet. Bewoners zijn snel teleurgesteld als de gemeente het niet kan waarmaken dat alle gekozen ideeën ook echt uitgevoerd kunnen worden. Het vertrouwen van de bewoner is broos en snel verdwenen. Een tweede aanbeveling is dat de uitvoering van het project zoveel mogelijk in de wijk en in de lijnorganisatie wordt uitgevoerd. Op die manier kunnen de nieuw opgedane contacten verder benut worden. Er is immers een nieuwe, meer representatieve groep bewoners gevonden die ingezet kan worden om tot een juiste aanpak in de wijk te komen. Bewonersparticipatie is geen op zichzelf staand project, maar een manier van communiceren tussen overheid en burger.

Bewonersparticipatie als collectieve waarde

Het project 'Er is ruimte voor uw idee' was een succes, maar hoe borg je deze aanpak? Wat is er nodig om deze aanpak structureel in de organisatie in te bedden? Het jaarlijks uitvoeren van bovenstaand project is niet voldoende. Bewonersparticipatie is een totale visie op de rol van bewoners. Bewoners laten participeren betekent hun mening en inbreng waarderen en zelf daarin een faciliterende rol spelen als ambtenaar. Kortom, bewonersparticipatie vergt ook een andere manier van werken voor een ambtenaar. En dit zit niet alleen in het gedrag van de ambtenaar naar een bewoner toe. Ambtenaren moeten er zelf ook van overtuigd zijn dat de bewoner een actieve rol kan vervullen in zijn eigen wijk en dit stimuleren. En het ook leuk vinden! Anders zullen ambtenaren de participatie van de bewoner juist belemmeren; en voelen bewoners zich niet serieus genomen. Voor de afdeling die bovenstaand project uitvoert is bewonersparticipatie een collectieve waarde in plaats van een los project. Alleen dan kan de werkwijze worden verankerd. Het wordt 'gewoon'. Dan zal de gemeente als instituut, de ambtenaar als persoon en de ambtenaar zoals de bewoner hem ziet, de participatie van de bewoner kunnen bevorderen.